

“İmparatorluktan Cumhuriyete Kâğıt Paranın Öyküsü”

Vedat Nedim Tör Müzesi
29 Mayıs – 31 Ağustos 2008

Vedat Nedim Tör Müzesi, dünyanın ilk Frig sergisinden sonra bu kez de kâğıt paralar üzerine kapsamlı bir sergiye ev sahipliği yapıyor. “İmparatorluktan Cumhuriyete Kâğıt Paranın Öyküsü” adlı sergi, 29 Mayıs – 31 Ağustos 2008 tarihleri arasında ziyaret edilebilecek.

Dünyada tek örneği bulunan el yazması ve faizli kaimeler, ordu kaimeleri, belediye paraları, çok dilli paralar, kilise paraları, Atatürk ve İnönü resimli paralar, sergide anlatılan öykülerin kahramanları olacak. Sergide, kâğıt paralar ve karşılığı değerler, zamanın uluslararası ekonomik olayları Prof. Dr. Ali Akyıldız'ın ve Güçlü Kayral'ın metinleri eşliğinde sunuluyor. Kağıt paranın nesnel varlığının yanında, günlük ve ekonomik yaşamdan fotoğraflar, kartpostallar, hisse senetleri, antetli şirket faturaları ve tanıtım kartları gibi arşiv belgeleri de sergiye renk katıyor. Sergilenen paraların fotoğraf ve öyküleri Osmanlı para politikaları tarihine ışık tutacak nitelikte.

Gelibolu İşgal Paraları

Sergideki tarihe tanıklık etmiş her bir paranın ayrı bir hikâyesi var. İngiliz Gelibolu işgal paraları bunlardan biri. I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz Hazine Dairesi, Akdeniz'deki kuvvetlerinin kullanımı için paralar bastırdı. İngilizler, Gelibolu çıkarmasından o kadar emindiler ki işgalde kullanacakları paraları da yanlarında getirdiler. Savaşa katılan İngiliz askerlerinin anılarına göre bu paralar dağıtılır ancak çıkarma harekâtı felakete sürüklenince bir hafta içinde geri toplanır. Bu paralar, normalde pullar için hazırlanan çok ince kağıtlara basılmıştı.

Para Pul Oldu

Paranın pul olması da sergide anlatılan en ilginç hikâyelerinden... Osmanlı Hükümeti, ülkede yaşanan bozuk para sıkıntısını pek çok girişime karşın bir türlü çözemeyince 1878 yılında damga ve posta pullarının arkalarına karton yapıştırarak bozuk para haline getirir. Pulların tedavüle çıkarılması hâlen kullandığımız “para pul oldu” deyiminin kaynağıdır.

Kalpazanlığı Devlet Yaparsa...

Kalpazanlığın, kimi zaman devlet eliyle düşman ülke ekonomilerini çökertmek amacıyla yapıldığını yine bu sergiden öğreniyoruz. I. Dünya Savaşı sırasında İngilizler, zaten zayıf olan Osmanlı ekonomisine darbe vurmak için Vahdettin döneminin sahte 10 liralık banknotlarından bastırırlar. 28 Mart 1334 tarihli bu paranın İngiliz Savaş Konseyince basıldığı çeşitli yayınlarca ortaya çıkarıldı. Gerçeğinden ayırt etmek oldukça zor olan bu sahte paranın kâğıdı daha kalındır. Ayrıca arka yüzde bulunan küçük kupür yazıları ters basılmıştır.

Batan Geminin Paraları

Kâğıt para basma teknolojisine sahip olmayan Türkiye, uzun yıllar yüksek maliyetlere katlanarak bu paraları ithal etmek zorunda kaldı. Hava yolu taşımacılığının gelişmediği 1930'lu ve 40'lı yıllarda bu paralar deniz yolu ile taşınıyordu. 15 Mart 1940 tarihinde Londra'daki "Bradbury, Wilkinson & Co" şirketine 40 milyon adet 50 kuruşluk banknot sipariş edilir. Parayı taşıyan Yorkshire adı gemi, mola verdiği Yunanistan'ın Pire Limanı'nda Alman savaş uçakları tarafından batırılır. Su yüzüne çıkan ve savaş yıllarının prestijli Türk banknotları yağmalanır. Yunan hükümetinin ele geçirebildiği banknotlar Türkiye'de imha edilse de, tedavülde olmayan bu banknotlar Yunan tüccarlar tarafından olaylardan haberi olmayan doğu illerinde halka verilir. Ankara Hükümeti, 1945 yılına dek piyasada dolaşan bu banknotları toplayabilmek için yoğun uğraş verir.

Dünden Bugüne Para:

İlk çağlardan itibaren insanlar çeşitli malları para yerine kullanmışlar fakat mal mübadelesi ticaretin gelişmesiyle zorlaşmıştır. Tarihteki ilk "mal-para", M.Ö.7. yüzyılda Anadolu'da Lidyalılar tarafından basılan elektron sikkelerdir. İlk kâğıt para M.Ö. 140 yılında Wu-ti Hanedanı zamanında Çinlilerce kullanıldığı ve Moğollar zamanına kadar aralıklarla tedavül ettiği genelde kabul edilir. Moğol hanı Kubilay Han 1260-1290 yılları arasında iki kere kâğıt para bastırmıştır. Uygurlar da, 11.yüzyılda Kumdu adı verilen ve kumaş parçaları üzerine mühürler basılı paraları kullanmışlardır. Ayrıca, Suvar Türkleri de Ekin (Suvar Türklerinin kumaş-parası) denilen kumaş ve İdil Bulgarlarıyla Hazarlar da deri-paraları kullanmışlardır. Avrupa'da ilk kâğıt para İsveç'teki Stockholm Bankasınca 1666'da basıldı. 1672'de İngiltere'de de Goldsmith's paraları denilen kâğıt para piyasaya sürüldü. Amerika'da ise, 1690 yılında asker maaşlarına karşılık olmak üzere İngiliz kolonisi olan Massachusetts Hükümeti tarafından çıkarılır ve bunu diğer koloniler izler. Kâğıt para serüveni, Fransa'da 1716'da kurulan La Banque Générale isimli özel banka ile başlar.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk kâğıt para 1840 yılında çıkarılır. Ancak kâğıt para ilk başta bu günkü kullanımından farklı olarak, iç borçlanma aracı niteliği taşımaktaydı; yani faizliydi. Osmanlı mali yönetimi kriz dönemlerinde başı sıkıştıkça kâğıt para tedavülüne başvurdu. İlk çıkanlar, Tanzimat reformlarının finansmanı için 1840-1863 Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde; ikinci defa Osmanlı -Rus savaşının finansmanı için, 1876-1879 V. Murad ve II.Abdülhamid dönemlerinde; son olarak da, I. Dünya Savaşı'nın finansmanı için 1912-1920 Reşad ve Vahdeddin dönemlerinde basıldı.

Bu son paralar Cumhuriyetin ilk beş senesinde, 1928 yılına kadar tedavülde kaldı. Cumhuriyet, ilk kâğıt parasını 1927 yılında bastırabildi, ancak bunlar harf devrimi öncesi olduğundan Arap harfleriyle basılmıştı. Nisan 1938 de Latin harfli banknotlara geçildi. Ancak Atatürk'ün ölümü üzerine İsmet İnönü paralara kendi resmini koydurdu. 1950'lere geldiğinde Demokrat partinin ilk işlerinden biri paralara Atatürk resimlerini tekrar koydurmak ve paraları renklendirmek oldu. 1970'ler ise Türkiye'nin enflasyonla tanışma dönemiydi ve bu paralara da yansdı. 80'lere geldiğinde kuruş unutulup bol sıfırlı günlere geçildi. 90'larda en küçük birim milyon olmuş, paralardaki sıfırlar sayılmaz hale gelmişti.

Koordinatörlüğünü Şennur Şentürk'ün, tasarımını Sadık Karamustafa'nın yaptığı serginin nümizmatik danışmanlığı ve hazırlık çalışmaları Güçlü Kayral tarafından yürütüldü. Serginin diğer danışmanı ve Türkiye'nin en önemli kâğıt para koleksiyonerinden Mehmet Tezçakın koleksiyonu, Yapı Kredi Koleksiyonu, Osmanlı Bankası Müzesi, Darphane Arşivi, Mehmet Gacıroğlu, Tunç Buyurgan ve Haldun Akayaz koleksiyonundan alınan örneklerle "İmparatorluktan Cumhuriyete Kâğıt Paranın Öyküsü", 168 yıllık sürede yaşanan çok sayıda olay ve öyküyle dolu bir sergi. Prof Dr. Ali Akyıldız'ın metinleri ile belgesel niteliğinde bir sergi kitabı da sergiye eşlik ediyor.